

IMAGINEA TURCULUI ÎN TEATRUL POPULAR DIN MOLDOVA

The Image of the Turk in the Folk Theater of Moldova

In this article we want to analyze the way in which the substrate of the authentic folk theatre specific to the winter holidays, illustrates its relationship with the ritual drama, by analyzing the opinion of Romanians about other peoples and also by the representation of other ethnicities as folk theater characters. We come to present the concept of otherness in the texts of the folk theater from Moldova, by following the role of the Turkish in popular phraseology, in folk dramatic manifestations and in dramatic dialogue.

Key-words: *nation, ethnicity, alterity, dramatic conflict, linguistic imaginary, ritual drama, popular theater.*

Societatea rurală, mai statornică decât cea urbană, a manifestat un comportament care presupune respectarea, din punct de vedere social, a unor legi nescrise, iar, din punct de vedere moral, credința în anumite superstiții, dar și o viziune magică asupra vieții. Profanul, prin influența orașului, prin schimbările politice, prin industrializare sau prin introducerea învățământului în mediului rural, a atenuat treptat caracterul magic al anumitor manifestări, care au căpătat o altă formă. Jocul cu măști și formele teatrului popular „păstrează reminiscențele imaginilor teatrale originale și apar indiciile formării noilor imagini”².

Jocurile cu măști, întâlnite mai ales în Moldova, sunt obiceiuri arhaice, agrare și pastorale, manifestate în perioada Anului Nou. În Antichitate se organizau la 1 martie, când începeau muncile agricole, dar, după reforma din anul 46 î. H. s-au mutat la 1 ianuarie. Pierre Francastel, vorbind în general despre măști, afirmă: „Măștile sunt arhivele unui popor care, ignorând scrisul, n-a putut să-și înregistreze istoria în biblioteci [...]. Societatea măștilor rămâne cartea înțelepciunii popoarelor”³. Tematica jocurilor cu măști a evoluat de la faza ritual-spectaculară spre spectacolul axat spre creația mimodramatică și apoi spre cea fonodramatică, prin limbajul specific. Mircea Eliade le consideră „probe ale supraviețuirii moștenirii păgâne, adică geto-dacice și daco-romane, la români”⁴, fiind legate de cultul morților. Practicile magice legate de sărbătoarea Anului Nou se întemeiază pe credința că în timpul celor 12 zile de iarnă, între Crăciun și Bobotează, se deschid mormintele și ies strigoii și duhurile morților

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

² G. Oprescu (ed.), *Istoria teatrului în România*, vol. I, *De la începuturi până în 1848*, București, Editura Academiei, 1965, p. 47.

³ Pierre Francastel, *Realitatea figurativă*, București, Editura Meridiane, 1972, p. 146.

⁴ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 76.

în lume⁵. În Moldova, în zona Iașilor, distrugerea și alungarea măștilor în seara de Anul Nou erau legate de această practică⁶.

Conceptul de identitate este în strânsă legătură cu sinele. Relația identitate-alteritate a fost investigată îndelung în disciplinele umaniste. Identitatea culturală se referă la identificarea cu un anumit grup sau la apartenența la acesta pe baza mai multor criterii: etnia, naționalitatea, rasa, sexul și religia. Diferența dintre noi și ceilalți se manifestă sub forma unui sistem de alterități⁷. Alteritatea, în ansamblul ei, reprezintă o componentă esențială în definirea conceptului de imaginar lingvistic. Tzvetan Todorov clasifică raportarea la alteritate în trei categorii. *Raportarea axiologică* permite emiterea unor judecăți de valoare referitoare la celălalt. Celălalt este bun sau rău, demn de respect sau de dispreț. *Raportarea praxiologică* are în vedere relația aproape-departe, în cadrul căreia individul poate alege să se identifice cu valorile lui sau să rămână neutru, iar *raportarea epistemică* are în vedere conceptul de cunoaștere a celuiilalt (credințe, adevăruri, obiceiuri)⁸.

Limba are un dublu rol în clarificarea, stabilirea și punerea în circulație a stereotipurilor întâlnite în mentalitatea populară: în ea se oglindește imaginarul cultural legat de anumite etnii și, în aceeași măsură, ea este utilizată pentru a răspândi acest imaginat popular. Este atât personaj reflector, cât și actant al mentalității populare.

Gabriela Haja, urmărind etapele identificate de Paolo Toschi în evoluția teatrului, de la drama ritualică, la jocul cu măști și apoi la teatrul propriu-zis, clasifică manifestările folclorice în două categorii: prima categorie implică prezența elementelor ritualice și coregrafice, în timp ce a doua categorie implică și prezența dialogului, conflictului și a acțiunii. Preluând ideea lui Vasile Adăscăliței⁹, autoarea clasifică alaiurile în trei categorii¹⁰. Prima categorie prezintă alaiurile în jurul unui joc dramatic cu măști de animale: a) măști mai vechi: *Capra* (sau *Malanca*, în nordul Moldovei), *Cerbul*, *Ursul*, *Berbecul*, *Țapul*, *Calul*, *Boul* și b) măști mai noi, precum *Cocostârcul*, *Struțul*, *Păunul*. A doua categorie are în vedere jocurile concentrate în jurul reprezentărilor umane, grupate după profesii (*Căldărari*, *Ursari*, *Sitari*, *Mocănași*, *Arnăuți*, *Bumbieri*, *Roșiori*, *Artiști*), după etnie (*Harapi*, *Turci*, *Jidani*) sau după criteriul alegoric sau al vârstei (*Anul Nou și Anul Vechi*, *Moșnegii*, *Babele*). A treia categorie provine din evoluția unor datini și practici ritualice (*Cărdul*, *Cucii*, *Jocurile*, *Hora*, *Nunta*)¹¹.

⁵ Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa bună”, 1931, pp. 70-71.

⁶ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977, p. 92.

⁷ Constantin Dehelean, „Despre alteritate”, în revista *Secolul 21*, 1-7, 2002, p. 17.

⁸ Tzvetan Todorov, *Cucerirea Americii. Problemele celuiilalt*, traducere de Magda Jeanrenaud, Institutul European, Iași, 1994, apud Balaban, Maria-Zoica-Eugenia, „Expresia alterității”, în *Enciclopedia imaginariilor din România* (Corin Braga, coordonator general), vol. II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Iași, Polirom, 2020, p. 279.

⁹ Vasile Adăscăliței, *Teatrul popular de Anul Nou în Moldova*, volumul I, Studiu (teză de doctorat), 1970, publicată în vol. Vasile Adăscăliței, *Teatrul popular de Anul Nou în Moldova*, ediție îngrijită, cu prefața de Lucian-Valeriu Lefter, Iași, PIM, 2015, pp. 21-22.

¹⁰ Gabriela Haja, *Structuri dramatice în folclorul românesc*, Iași, Editura Alfa, 2003, p. 27.

¹¹ Maria-Zoica-Eugenia Balaban, *op. cit.*, p. 27.

Cea de a doua categorie, a reprezentărilor umane, a dat naștere unor stereotipuri născute în cultura românească. Acestea s-au dovedit rezistente la schimbare, au o anumită structură, dar și o dinamică bine stabilită. Ele au luat naștere din dorința de a verbaliza opinia despre celălalt, dar și de a se elibera de opiniile negative păstrate în memoria populară ca urmare a conflictelor sau războaielor duse cu alte popoare. Diferența dintre român și celălalt neam se construiește pe baza unei matrițe¹² determinate cultural (european, occidental, răsăritean, balcanic), social și istoric.

În ceea ce privește străinul, societatea românească a proiectat asupra turcului o imagine complexă la care au contribuit relațiile politice, diferențele de rasă, religie, cultură, vestimentație, mâncare. Întâlnit în multe manifestări folclorice, turcul este descris ca fiind adesea simbolul conducătorului, al autorității. Dacă la nivel facial sunt apreciate simetria și păstrarea proporțiilor ca semne ale normalității, în mod firesc, Celălalt va avea un semn fizic distinctiv. În expresii, *față turcească*¹³ înseamnă față încruntată, *a fi ca o babă turcească*¹⁴ sau *cu obraz de babă turcească*¹⁵, se spune despre bărbați spâni și cu zbârcituri. Dacă cineva acționează fără să aibă răbdare, se folosește, pentru a-l tempera, expresia *că doar nu dau turcii*¹⁶, care face trimitere la vremurile în care turcii atacau, iar românii erau nevoiți să fugă din calea lor, pentru a scăpa cu viață. Din punct de vedere moral, este menționată gelozia acestora (*a fi gelos ca un turc*¹⁷), încăpățănarea (expresia *a fi turc*¹⁸ fiind sinonimă cu „a fi încăpățânat”). Obiceiul de a sta cu picioarele încrucișate sub corp este ilustrat în expresia *a sta turcește sau grecește*¹⁹. Expresia *Cum e turcul, și pistolul*²⁰ a avut forma originală *Cum e tocul, așa-i și pistolul*²¹. În mod obișnuit, tocul copiază conturul armei pe care o poartă; nu este nevoie să fie scoasă arma din toc, deoarece din aspectul tocului se poate intui cum arată aceasta. Expresia se folosește atunci când se apreciază caracterul unei persoane din faptele sale sau atunci când se constată că o trăsătură negativă se găsește și la tată, și la fiu. *Turcul te bate, turcul te judecă*²² este sinonimă cu „a nu aștepta să ți se facă dreptate pentru că te judecă cel în cauză”. *A mânca cât un turc din cei calici*²³ și *parcă se bat turcii la gura lui*²⁴ înseamnă „a mânca lacom”. *Boala turcilor*²⁵ era considerată ciuma, aceasta fiind întâlnită de multe ori după ciotopirile

¹² Lavinia-Iunia Vasiliu, *Alteritate negativă, evreul și romul în memoria limbii române*, în *Enciclopedia imaginariilor din România* (Corin Braga, coordonator general), vol. II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Iași, Polirom, 2020, p. 317.

¹³ *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă. Tomul XI. Partea a 3-a. *Litera T: Tocăna–Twist*, 1983, p. 727.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 726.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 727.

²⁰ *Ibidem*, p. 726.

²¹ Maria-Zoica-Eugenia Balaban, *op. cit.*, p. 981.

²² Petru Cărare, *Punctul de reper*, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2003, p. 73.

²³ *Dicționarul limbii române*, XI/3, p. 726.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Valentin Arapu, „Ciuma – *boala turcilor*: o percepție tradițională românească (aspecte istorice, teologice, etnologice și epidemiologice)”, *Revista de etnologie și culturologie*, volumul XXX, Chișinău, 2021, p. 6.

turcești. În folclorul maramureșean întâlnim o legendă în care ciurma este văzută ca pedeapsă din voia lui Dumnezeu. Firulina, răpită de turci, a refuzat să devină soția unuia dintre ei: „Decât nora turcilor, / Mai bine mâncare peștilor / Și cotloane racilor, / Tot mulul să mă mulească, / Nime să nu mă cunoască / Că-s copilă românească / Și-am scăpat din mâna voastră”²⁶. Sinuciderea fetei care se aruncă în apă atrage asupra turcilor pedeapsa divină: „Dumnezeu s-o supărat, / Între turci cium-o lăsat / Și mulți turci că și-o picat; / Turcii tare s-o rărit / Și de-atuncea și-au slăbit”²⁷. „Că Domnul i-o pedepsit / Că mult rău au isprăvit”²⁸. În poveștile românești întâlnim multiple fațete ale imaginii turcilor, majoritatea fiind negative. De exemplu, căpcăunii, acești monștri antropofagi „cu cap de câine, cu un ochi în frunte și cu altul în ceafă [...] care mâncau oamenii după ce îi jupuiau de piele și le sugeau sângele”²⁹, erau asociați cu tătarii și turcii³⁰.

În teatrul popular legat de Anul Nou, turcul reprezintă unul dintre personajele importante. Într-un manuscris trimis în 1936 de Constantin Pâslaru, învățător în suburbia Vâlcele, Târgu Ocna, Arhivei de Folclor a Academiei, prezentarea obiceiului *Capra* prilejuiește ilustrarea următorului dialog între personaje:

„1. Împaratul – îmbrăcat într-o haină neagră, asemănătoare cu o pelerină, acoperită cu hârtie tăiată, de diferite culori. În cap are coif, iar în mână, sabie.

2. Turcul – îmbrăcat în pantaloni negri, cu dungă roșie, o cămașă sau o flaneauă tot roșie, iar în cap, fes. La brâu poartă pistoale, iar în mână, buzdugan (o măciucă de lemn).

Împaratul (trecând în fața Turcului): – Măi, Turcule din Turcia, ce ai căutat în a mea împărăție?

Turcul: – Am venit cu acest buzdugan turcesc să sfărâm capul tău împărătesc.

Împaratul: – Cum tu, negru și buzat, ai îndrăzneală să sai la un așa tânăr împarat?

Turcul: – Da, pentru că sunt arnău!

Împaratul (amenințându-l cu sabia): – Retrage-te, păgâne, că vâr sabia în tine de un cot și mai bine.

Turcul (cu frică): – Iartă-mă, înalțate împarate, că ce-am făcut nu voi mai face.

Împaratul: – Acum, măi Turcule, ce vrei? În luptă să ne luptăm, în sabie să ne tăiem sau o sârbă să jucăm?

Turcul: – Mai bine o sârbă să jucăm”.³¹

În *Iancu Jianu*, vitejia personajului eponim este evidențiată în raport cu personajele negative, reprezentate aici de Turcul 1 și Turcul 2. Căpitanul Iancu Jianu îi avertizează pe turci despre faptele sale de vitejie: „Eu sunt Jianu cel vestit / Care mii de turci ca tine am omorât, / [...] Unde sunt tufele mai mari / Zac în sânge ai tăi

²⁶ Dumitru Iuga, *Maramureș, Țară Veche. Antologie de folclor de pe Cursul Superior al Tisei* (1672–1908), Baia Mare, Editura Cybela, 2008, p. 103.

²⁷ Maria-Zoica-Eugenia Balaban, *op. cit.*, p. 981.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Constantin Dehelean, „Despre identitate vs. alteritate”, în *Arca*, Arad, nr. 4-5-6, 2018, p. 68.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Petronela Savin, Cosmina Timoce-Mocanu (coord.), Adrian Jicu, Maria Cuceu, *Aceea era... Puterea colacilor! Sărbători trăite, sărbători povestite*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017, p. 55.

cricserdari”³². Căpitanul răspunde amenințării de a fi arestat de turc, devenit astfel simbol al autorității: „Cum, mă câine cricserdar / Chiar de la prima întâlnire / Vrei să mă pui la oprire?” Turcul 1 răspunde, la rândul său: „Ia, Ghimpur, de mă desparte / Că m-a prins fior de moarte”³³. Găsit legat de turc, Jianu este apostrofat de Florea pentru că s-a lăsat legat de „Un amarnic de spurcat / Și-un pârlit de vânător / Ce stă noaptea-n foișor”³⁴. Finalul capătă forma unei amenințări directe adresate turcilor de către Jianu, care vrea să răzbune suferința îndurată de popor: „Vai, lifte spurcate, ce ați supt sânge din compatrioții mei, în furia ce mă gălesc, / Creierii vi-i risipesc”³⁵. Corul aduce un omagiu lui Iancu Jianu pentru că l-a ucis pe „păgân”. În ambele reprezentări teatrale exemplificate, turcul apare în ipostaza de personaj negativ, purtând toate însemnele celuilalt asupritor: violent, dar fricos; „spurcat”, dar cu autoritate.

În varianta *Caprei* culeasă de Aurel Burghea, din Godinești, județul Bacău, turcul apare în jocul caprei alături de alte personaje într-o ipostază pozitivă, făcând parte din alaiul protector: „Foaie verde, foi de nuc / dă guriță și la turc. / Foaie verde, foaie lată / Dă guriță și la fată”³⁶.

În unele zone, precum comuna Balcani, județul Bacău, în jocul numit *Badanarii*³⁷, Turcul impune respect și se comportă cu multă eleganță. El poartă o ținută militară, ornată pe piept cu multe șiraguri de mărgel. Este liderul primei cete, din cele două care merg împreună, și are alături tineri îmbrăcați ca două cucoane și doi ofițeri. De obicei, onoarea de a fi turc este acordată unui tânăr apreciat în sat, aceasta fiind o formă prin care el își afirmă reputația. De multe ori, după încheierea sărbătorilor, tânărul care a interpretat rolul turcului se căsătorește cu fata care l-a ajutat să realizeze costumul. Gazda primește întâi prima ceată, formată din Turc, cucoane și ofițeri. Ei dansează o horă la care participă și fata gazdei, dacă este necăsătorită, precum și alte fete din sat. Turcul primește plata pentru horă, fapt care-i confirmă calitatea de lider. El este cel care se va ocupa cu împărțirea banilor după ce se termină sărbătorile. Gazda primește apoi ceata badanarilor, pentru care trebuie să pregătească o altă sumă de bani. Aceștia au un comandant ales din grupul celor douăzeci de flăcăi, iar dansul lor este dinamic. Se grupează în perechi, pe două rânduri, stând față în față. Uneori, în spirit de glumă, în hora inițială, condusă de Turc, intră și personajele Baba și Moșneagul, care dansează în centrul horei și improvizează conflicte domestice, spre amuzamentul spectatorilor, însă ei aparțin celei de-a doua cete, a badanarilor sau bulibașilor. În ceata din Balcani, nu există text care să fie rostit în afară de îndemnurile militare care anunță întrunirea cetei, însă atunci când sunt primiți la biserică, pregătesc

³²*Ibidem*, text cules de membrii cercului de folclor de la Școala Generală Gutinaș, com. Ștefan cel Mare, p. 78.

³³*Ibidem*, p. 79.

³⁴*Ibidem*.

³⁵*Ibidem*, p. 81.

³⁶Traian Cantemir (coord. științific), *Brăduț de pe cărare, culegere de folclor literar din județul Bacău*, ediție îngrijită de Pompiliu Stan, Bacău, Consiliul Județean Bacău al Organizației Pionierilor, 1979, p. 68.

³⁷Interviu cu Lilișoara Găbureanu, satul Balcani, comuna Balcani, județul Bacău, cercetător Petronela Savin, 22 august 2017, în vol. Petronela Savin, Cosmina Timoceanu (coord.), Adrian Jicu, Maria Cuceu, *op. cit.*, p. 149.

o urătură pentru întâmpinarea noului an. Badanarii rostesc în timpul dansului formula „I-auzi! I-auzi! I-auzi! Ia!”³⁸

Un moment important este cel al balului din seara zilei Sfântului Vasile. Atunci se „sparge” ceata și se hotărăște cine va conduce ceata în anul următor. Dacă Turcul și-a făcut treaba în mod responsabil, poate rămâne mai mult timp în acest rol. Singura condiție este să nu se căsătorească. Acest rol implică și o responsabilitate financiară. Această asumare a plății poate fi corelată cu expresia românească *turcul plătește*: „se spune despre cineva care este silit să plătească, vrând-nevrând, paguba făcută de alții”.³⁹

Temut și respectat deopotrivă, Turcul, în teatrul popular, reprezintă imaginea dușmanului, dar și a liderului. În *Iancu Jianu* sau unele variante de *Capră* Turcul este „păgânul” cotropitor, diprețuit și ucis de protagonist. El poate fi „salvat” doar dacă devine creștin sau acceptă să trăiască asemenea românilor. În aceste reprezentări sunt limpezi reflexe ale trecutului nostru zbuciumat în ceea ce privește relațiile cu turcii. Însă în alaiuri precum *Badanarii* din Balcani, avem ipostaza Turcului lider care organizează și conduce, asumându-și câștigul și pierderile unei astfel de responsabilități.

Așadar, modul omului de a privi lumea, felul în care acesta se vede pe sine și îl vede pe celălalt, toate acestea se reflectă în cuvânt și, mai mult, în actul de creație dramatică populară. Chipul etnic pe care îl iau personajele constituie o ipostază a relației pe o stabilește omul cu istoria, acționând de o manieră complexă. Ajută la perceperea lumii din jurul nostru, la decodificarea sensului, însă, în același timp, îmbogățește realitatea pe care o trăim.

BIBLIOGRAFIE

- Adăscăliței, Vasile, *Teatrul popular de Anul Nou în Moldova*, ediție îngrijită, cu prefață de Lucian-Valeriu Lefter, Iași, PIM, 2015
- Arapu, Valentin, „Ciuma – *boala turcilor*: o percepție tradițională românească (aspecte istorice, teologice, etnologice și epidemiologice)”, *Revista de etnologie și culturologie*, volumul XXX, 2021, p. 6.
- Balaban, Maria-Zoica-Eugenia, „Expresia alterității”, *Enciclopedia imaginariilor din România* (coord. Corin Braga), vol. II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Iași, Editura Polirom, 2020, pp. 277-295.
- Burada, Teodor T., *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefaniu & Comp, 1915
- Cantemir, Traian (coord. științific), *Brăduț de pe cărare*. Culegere de folclor literar din județul Bacău, ediție îngrijită de Pompiliu Stan, Bacău, Consiliul Județean Bacău al Organizației Pionierilor, Bacău, 1979
- Caraman, Petru, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa bună”, 1931
- Cărare, Petru, *Punctul de reper*, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2003
- Coșeriu, Eugeniu, *Introducere în lingvistică*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1999
- Dehelean, Constantin, „Despre alteritate”, în *Secolul 21*, 1-7, 2002, p. 17.
- Dehelean, Constantin, „Despre identitate vs. alteritate”, în *Arca*, Arad, nr. 4-5-6, 2018, p. 68.

³⁸ https://www.youtube.com/watch?v=f_9x_uKklUI.

³⁹ *Dicționarul limbii române*, XI/3, s.v.

- DLR: [Academia Română], Iorgu Iordan, Al. Graur, Ion Coteanu (redactori responsabili), *Dicționarul limbii române (serie nouă)*, București, Editura Academiei Române, t. XI/3, *Litera T: Tocăna–Twist*, 1983
- Francastel, Pierre, *Realitatea figurativă*, București, Editura Meridiane, 1972
- Groza, Liviu, *De pe vremea lui Pazvante. Imagini ale vieții din trecut în expresii românești*, București, Editura Vremea, 2022
- Haja, Gabriela, *Structuri dramatice în folclorul românesc*, Iași, Editura Alfa, 2003
- Herseni, Traian, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977
- Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
- Iuga, Dumitru, *Maramureș, Țară Veche. Antologie de folclor de pe Cursul Superior al Tisei (1672–1908)*, Baia Mare, Editura Cybela, 2008
- Mihail, Zamfira, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978
- Oprescu, G. (ed.), *Istoria teatrului în România*, vol. I, *De la începuturi până în 1848*, București, Editura Academiei R.S.R., 1965
- Oprîșan, Horia-Barbu, *Teatru fără scenă. Evocări ale unor spectacole, personaje și interpreți ai teatrului popular românesc*, cu o prefață de Ovidiu Papadima, București, Editura Meridiane, 1981
- Pop, Dumitru, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989
- Sadoveanu, Mihail, *Hanu-Ancuței. Baltagul*, Editura Litera Internațional, 2003
- Savin, Petronela, „Formes du théâtre populaire d’origine orientale dans quelques termes et expressions figées du roumain”, în *Philologica Jassyensia*, an VI, nr. 1, 2010, pp. 225-230.
- Savin, Petronela; Timoce-Mocanu, Cosmina (coord.); Jicu, Adrian; Cuceu, Maria, *Aceea era... Puterea colacilor! Sărbători trăite, sărbători povestite*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017
- Todorov, Tzvetan, *Cucerirea Americii. Problemele celuilalt*, traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, Institutul European, 1994
- Vasiu, Lavinia-Iunia, „Alteritate negativă, evreul și romul în memoria limbii române”, în *Enciclopedia imaginariilor din România* (Corin Braga, coord.), vol II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Editura Polirom, 2020, pp. 296-318.

Site-uri

https://www.youtube.com/watch?v=f_9x_u